

İçindekiler

Giriş: Eleştirel Bilgi Üretimi, Paylaşımı ve Dönüşüm	11
<i>Bölüm 1 Sanat Temelli Araştırma: Kavramsal Çerçeve ve Perspektifler</i>	<i>21</i>
Toplumsal Adalet ve Dönüşüm İçin Katılımcı Sanat Temelli Araştırma	23
Kaynakça	31
<i>Bölüm 2 Sürgünde Biyografik Yörüngeyi Aramak ve İyileşmek: Bir</i>	
Görsel Oto-Etnografi Denemesi.....	35
Fer	37
Zorluklar	38
Cesaret.....	45
Kaynakça	51
<i>Bölüm 3 Fotoğraflarla Kadınların Göç ve Yaşam Anlatıları.....</i>	<i>55</i>
Çoklu Kimlikler ve Aidiyetler	61
Fotoğraflar Aracılığıyla Kendimiz Hakkında Konuşmak: Ev, Aile ve Ötesi	64
Geçmişten Geleceğe, Buradan Oraya: Çoklu Mekânsallık ve Zamansallık	67
Kaynakça	77
<i>Bölüm 4 Dönüştürücü İletişim ve Ekmedya-Okuryazarlığı: İnteraktif</i>	
Belgeselle İklim Krizini Anlamlandırmak	81
İklim Değişikliği: Temsilden Katılıma.....	85
İnteraktif Belgeseller ve Katılım.....	88
İnteraktif Belgeselle İklim Krizini Anlamlandırmak.....	90
Tartışma ve Öneriler.....	97
Kaynakça	101
<i>Bölüm 5 Kültür-Sanat Alanındaki Dönüşümler: Türkiye'nin Son On</i>	
Yılına Bakış.....	109

Direnif ve Mücadele	116
Kaynakça	123
<i>Bölüm 6</i> Diyaloglar (Fusun Üstel, Hasan Akbulut, Süreyya Karacabey, Şebnem Kırmacı, Şenay Aydemir ile).....	127
Tanıřma	127
Deęiřen Teknoloji, Deęiřen Toplum	137
Kültürel Hegemonya ve Ötesi	146
Kültür-Sanat ve Adil Toplumsal Dönüşüm.....	156

Giriş: Eleştirel Bilgi Üretimi, Paylaşımı ve Dönüşüm

Sanat Temelli Araştırma ve Dönüşüm: Perspektifler, Örnekler ve Diyaloglar kitabı, son on yılda iç içe geçen bireysel, toplumsal ve siyasal dönüşümler arasında şekillenen akademik, estetik ve politik arayışların bir toplamı olarak, sanat temelli araştırmayı yalnızca bir yöntem değil, aynı zamanda iyileşme, direnme, eleştirel düşünme ve adil dönüşümler için yeni imkanlar yaratma pratiği olarak ele alan bir çalışmadır. Bireysel anlatılar, otoetnografik yazılar, görsel ve performatif pratikler, yalnızca “kişisel” olanı temsil etmez; aksine, daha geniş tarihsel, politik ve yapısal süreçlerle iç içe geçmiş yaşamları anlamamıza olanak tanır. İhraç, sürgün, göç, güvencesiz akademik emek, iklim krizi, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, otoriter baskı ve platform adaletsizlikleri gibi deneyimler ve olguların içinden süzülen kitap, aynı zamanda eleştirel bilgi üretimi ve paylaşımının hikayesi ve sonucudur. Sanat temelli araştırma ile ilgili perspektifleri tanıtan ilk bölümden sonra üç farklı araştırmaya yer veren kitap, kültür-sanat alanını hem otoriter iktidar ve platform kapitalizmi tarafından kuşatılan bir mücadele zemini hem de adil toplumsal dönüşüm için hâlâ imkân barındıran bir karşı-hegemonya alanı olarak konumlandırır.

rak bu konudaki gelişmelerin bağlamsal bir özetini sunar. Kitap, konuyla ilgili akademisyen, gazeteci ve sanatçılarla gerçekleştirilen panelin tarafımda deşifre edilmesinden oluşan Diyaloglar bölümüyle sonlanır.

Sanat temelli araştırma ve dönüşüm üzerine bu kitap, esasında yaşadığım bireysel dönüşümlerin eseri olarak ortaya çıktı ki bunlar da yaşanan toplumsal dönüşümle ilişkili. 1991 yılından beri ağırlıklı medya ve gazetecilik konularında araştırma yapan, ders veren ve kamusal sorumluluğunu da elinden gelince yerine getirmeye çalışan bir akademisyen olarak nasıl sanat temelli araştırmayla ilgilendiğimin öyküsü gerçekten de son on yıldaki bireysel ve toplumsal düzlemlerdeki dönüşümle ilgili: Üniversiteden ihraç edilip sürgün olmasam belki 2. bölüm çıkmazdı; göçmen kadın olarak ayakta kalmanın zorluklarını görmesem ve bunu deneyimleyen kadınlar da güvenerek paylaşmasa 3. bölüm yazılamazdı; yeryüzünün her gün nasıl da yıkıma uğradığına iklim kriziyle bizzat tanık olmasam ve dersliklerin politik yerler olduğu umudunu yitirsem, ya da çevre iletişimi dersinde iklim krizi işleyeceğimi söylediğimde dersten öğrenciler vazgeçseydi 4. bölüm olmazdı, bu kişisel ve toplumsal dönüşümler kavşağında yeni yollar aramasam 1. bölüm, 5. bölüm çıkmazdı ve neredeyse 10 yıldır memleketimden uzakta yaşadığım halde gazeteci, akademisyen, sanatçı vb. varolan eleştirel topluluklarla bağımı yitirsem, onların birlikte bazı yollar arama umudu olmasa 6. bölüm yaratılamazdı. Bu kitap, direnmenin, hayatın giderek karmaşıklaşan sorunlarına yeni yollar aramanın ve yollar değilse de patikalar bulmanın ve açmanın ürünü.

Her zaman ders ve araştırma süreçlerinde katılımcı, interaktif tekniklerin kullanılmasına ilgim vardı. 2013 yılında misafir araştırmacı olarak gittiğim MIT'de ağırlıklı olarak yaratıcı ve etkileşimli araştırma ve ders verme tekniklerine dönük koşturarak vaktimi geçirmem de tesadüf değil. Dönüşte, *Center for Civic Media Lab* ve *Open Documentary Lab* haftalık toplantılarının ve

en az o kadar da Sasha Costanza-Chock'un araştırma, derslik ve aktivizmi birleştiren tasarımı adalet (2020) perspektifinden de etkilenecek, gazetecilik ve sivil toplum düzlemlerinde merak ve heyecanla pek çok yeni çalışma tasarladım. Türkiye'nin bilim kurumuna başvurum reddedilse de, Çin'in de gençlerin dijital okuryazarlık ve kodlama becerilerinin artırılacağı yaz okulunun düşünüyorum da tesadüf değildi. Neyi yapamadığımızın, daha doğrusu neleri yapmamıza izin verilmediğinin hikayesini paylaşmak da kıymetli. Otuz yılımı geçirdiğim Cebeci kampüsünden barış bildirisini imzalamam nedeniyle ihraç edilmemden önce de zaten kadın, LGBTQİ+, çocuk hakları, hafıza aktivizmi gibi alanlardaki hak savunucusu sivil ağlarla gönüllü çalışma yaparken sanki bir etkiye yol açmış gibi hissederek heyecanlanmam da önemliydi. Bu çalışmaların da etkisiyle, sanat temelli araştırmadan önce de toplumsal adalet ve dönüşüm konularıyla ilgili katılımcı yöntem ve tekniklerle araştırma yapmayı deneyimleme fırsatım olmuştu (örneğin, Gencil Bek, 2020a). Siyasi İslam, sağcı otoriterlik ve neoliberal kapitalizmin siyasi baskısını arttırıp kendisini çeşitli araçlarla hakikatin temsilcisi ilan edip eleştirel görüşleri nedeniyle suçlu ilan edip saldırdıklarının arasına gazetecilerin yanısıra akademisyenler, öğrenciler, hak savunucuları ve sanatçıların da halka halka dahil edildiğine tanık olunması da elbette üretilen akademik çalışmaların konusunu, odağını, yöntemini etkiledi (Gencil Bek, 2021). Türkiye'den ayrıldıktan sonra da sürgün gazetecilerin, akademisyenlerin ve sanatçıların nasıl eleştirel bilgi üretimine ulus-devlet sınırları dışında da sahip çıkıp, başka başka formlarda katkıda bulunduğu, böylece hem kendilerini ifade edip hem de hegemonik bir direniş gerçekleştirmeye çalıştıklarına tanık oldum ve sürece bizzat katıldım (Gencil Bek, 2020b). Sürgün yıllarında Almanya'ya 'entegre olma' sürecinde akademideki pek çok sorunun sadece Türkiye'de değil Avrupa çapında da yaşandığını farkettim Hiçbir telif bedeli ödenmeden yayın yapmamız, bölüm yazarı olduğumuz

kitaplardan sadece bir kopyanın gönderilmesi, hatta geçen yıl başıma geldiği gibi bu bir kopyanın bile gönderilmemesi, kendi ürettiğimiz ürünlere bile erişmek için ödeme yapmak zorunda kalışım, bölüm yazarı olduğum kitaba fiziksel erişim için kitabı satın almak dışında yol olmayışı, akademideki tekinsiz, kuru ve apolitik eğilimler benim entelektüel, estetik arayışlarımı arttırdı. Böylece ağırlıkla medya, gazetecilik ve sosyal medya platformları üzerine sürdürdüğüm çalışmalarım bu konuları küçük küçük yakınlıştırmayı denemeye başlarken (Gencel Bek, 2023), bir yandan da sanat temelli araştırma üzerine okuyup esinlenerek ders ve araştırmalarım bu konuyu içermeye denemelerine başladım. Yaşanan adaletsizlikler her zaman değil, ama bazen güçlendiriyor ve yeni yolların açılmasına vesile oluyor. *Prekaryal* koşullarda çalıştırılıp yüzlerce sayfalık çok önemli bir araştırma grubu önerisine katkı sunduktan sonra sonucu beklerken (ki olumlu sonuçlanıp proje kazanılacaktı) 9 ay boyunca part-time çalışma düzenine geçirilmem, o sırada geçim zorluğuma yenilerini kattı, ama o dönemde bir öykü kitabı yazdım ve edebiyat ile kendi araştırma konularım arasında bağ kurup, dijital ortamın okuma pratiklerimizi nasıl dönüştürdüğüne dair düşünüp, okuyup yazılar ürettim (Gencel Bek, 2024), bu konuları dersliğe taşıdım. Edebiyat benim için, hep söylendiği gibi, çıkıldığında tozu yutulan tiyatro sahnesi gibi, keşfettikten, heyecanını hissettikten ve tadımı aldıktan sonra hiç bitmeyecek bir şey oldu.

Neden sanat temelli araştırma, neden dönüşüm? Çünkü ben de ‘sanatın gücünün, yerel ve küresel bağlamda hem kişisel hem de toplumsal dönüşüm için bir katalizör olarak ilham verdiği olasılıklara’ inanıyorum (Capous-Desyllas ve Morgaine, 2018, s. xvi.). Kitabın başlığına toplumsal dönüşüm yazmadan ihtiyatla sadece dönüşüm yazdım. Zira 2. bölüm gibi bazı bölümlerin sadece kişisel de algılanabileceğini düşündüm. Ama esasında bu konuda Potash ve Kalmanowitz (2023) gibi düşünüyorum: Kendisinin sanat terapisi ile aktivist sanatın uyumluluğunu örnek-

lerle gösterirken belirttiği gibi, bireysel ve toplumsal dönüşümün birbirine bağlıdır ve bağlanabilir. Bu kitaptaki tüm araştırmalar ve yazılar geniş anlamda sanat temelli araştırmanın veçheleri olarak görüldü **1. bölümde** açıklanacağı gibi. Son yıllarda deneysel bir araştırma türü olarak farklı disiplinlerde kullanılan sanat temelli araştırmanın tanımını yapmak, sınırlarını çizmek ve çeşitli açılardan birbirinden farklı çalışmaların özetini yapabilmek oldukça güç. Sonraki bölümde sanat-temelli araştırmalarda kullanılan farklı yaklaşımların oluşturduğu çeşitlilik, disiplinlerarası, kapsayıcı ve hegemonik bilgi biçimlerini sarsma potansiyeli tartışılacak. Ayrıca ne için ve hangi dönüşüm amacıyla yapıldığına odaklanarak sanat temelli araştırmayı özgürleşme, katılımcılık ve sosyal adaletle ilişkilendiren perspektifler öne çıkarılarak, bu yönde olanaklardan birisi olarak savunulacak.

Henry A. Giroux (2024)'nın da dediği gibi, ne otoriterliğin ilk kurbanlarının ona karşı çıkacak zihinler olduğu, ne de faşizmin nefret dilinden başladığı unutulmalıdır (s. 12). Bu yeni birşey olmayıp dünyanın dört yanı benzer sorunlarla ağırlaşıyorsa da eleştirel bir akademisyen olarak bu sorunları mesele edip mücadele etmenin yanı sıra bizzat hedef haline gelmek, propaganda yayın organlarında nefret söyleminin nesnesiyle başlayan süreçlerinin sonucunda ihraç edildikten sonraki süreçte ayakta kalmaya çalışmak zordu. OHAL KHK'ları ile yüzlerce meslektaşım gibi ihraç edilmeme bahane olarak kullanılan imzaladığımız barış bildirisininin 10. yıldönümü dolsa da hala adalet tesis edilmiş değil. Kuşkusuz dayanışma ile, inanç ile umut ile üstesinden gelinbilir. Çoğumuz da bunu yapmaya çalışarak ayakta kaldık zaten. Ama unutmamalıyız ki herkes aynı dirence sahip olmayabilir ve herkes birbirinden farklı zaten, kesişimsel olarak farklı adaletsizliklerle boğuşup hayatta kalanların direnci birbiriyle aynı olmayabilir. O nedenle, oto-etnografik **2. bölümde** esasında bireysel gözükse de, bireysel ve toplumsal hayatlarımızı iyileştirme (Gerber ve Siegesmung, 2022) pratiklerinden hareketle, fo-

toğraflarla hayatıma baktım ve hayat anlatımı yazdım. Bruner'in dediği gibi (2002, alıntılayan Aydın Çelikcan ve Aksoy, 2020) hayatlarımız hakkında yazmak ve anlatmak sadece bir strateji-dir: Bu "bize anlamadığımız şeyleri anlama gücü vermektedir" (s. 28).

Fotoğraflar ve hayat anlatıları üzerine sonraki 3. bölümde ise, bu kez Türkiye'den Almanya'ya göç etmiş ve halen Almanya'da yaşamakta olan 10 kadının hayat anlatılarını izlerini fotoğrafları aracılığıyla sürerek iktidar dinamikleri, kısıtlamalar ve olasılıklarla birlikte göçmenliği toplumsal cinsiyet açısından anlamak amaçlandı. Kadınlarla hayatları ve göçmenlik hikayeler üzerine görüşmeler, onların göstermek üzere seçtiklerinin yanısıra evde görülebilen fotoğraflar aracılığıyla gerçekleştirildi. Görüşmeler boyunca hangi temalar, sözcükler, söylemlerin tekrarlandığına, hiç yer almadığına ya da sessizce geçirildiğine dikkat edilen araştırmanın belli başlı soruları şunlardı: Kadınlar kimliklerini ve aidiyetlerini nasıl inşa ediyorlar? Geçmiş yaşamlarındaki yerleri, ilişkileri nasıl hatırlıyor, bunlarla nasıl bağlantı kuruyor ve geleceği nasıl tasavvur ediyorlar? Bu çalışmada fotoğraflar, pratikler ve içerik olarak, kadınların yaşamları ve göç hikayeleri hakkında konuşmaları açtı ve derinleştirdi; kimliklerin çeşitliliğini ve belirsizliğini bir kez daha doğruladı. Göçmen kadınların hayat anlatıları ve fotoğrafları üzerinden kimlik, aidiyet, toplumsal cinsiyet, bellek ve gelecek tahayyülü gibi meselelerin nasıl kurulduğunu anlamaya çalışan araştırma, göç deneyiminin çok katmanlı doğasını da ortaya koydu. Bu çok katmanlılığın bu araştırma yoluyla paylaşılarak gündelik hayatta deneyimlediğim ve de medya ve sosyal medyada sıklıkla rastladığım hem Almanya ve hem de Türkiye'deki son derecede basitleştirici ve tektipleştirici 'gurbetçi' temsillerine karşı güçlü bir itiraz temellendirmesinden çok memnun ve gururluyum.

Bunun gibi, sonraki bölüm de Almanya'da yaşamamış olmasam üretemeyeceğim çalışmalardan birisi. İki dersimde